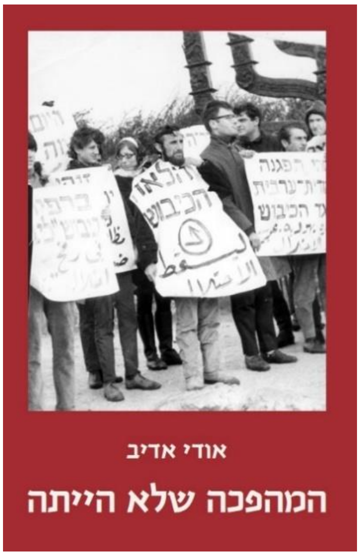
על חמישים שנות בדידות

ספרו של אודי אדיב "המהפכה שלא הייתה"

(הוצאת פרדס 2023)

בליל חורף קר של שנת 1972 פרצו כעשרים אנשי שב"כ ומשטרה לדירה בהדר הכרמל בחיפה ועצרו את אודי אדיב וחברתו, לאה לשם. כך נפתח ספר הזיכרונות של אודי אדיב, *המהפכה שלא הייתה*.

זאת הייתה תחילתה של פרשה מתוקשרת אשר הגיעה לשיאה במשפטים שנערכו לחברי "הרשת היהודית-ערבית", שבסופם אודי אדיב נמצא אשם בין השאר בבגידה ובריגול ונשלח למאסר ממושך של 17 שנה (שהוקלו מאוחר יותר ל-12 שנים).

שרשרת המעצרים ומשפטי הראווה של אודי וחבריו זכו לסיקור יומיומי מנופח מצד כלל אגפי התקשורת הישראלית של אותה תקופה. יש לזכור כי נפלאות התבונה האינטרנטית טרם התגלו, ורשתות המחשבה הלא מגויסת עדיין לא הומצאו. עיקרי התקשורת היו אז עיתונות כתובה, מפלגתית ו"לא מפלגתית", שלוש תחנות רדיו בבעלות ממשלתית ישירה וערוץ טלוויזיה ממלכתי אחד פטריוטי גאה, שנאשם תדיר על ידי מפלגות הליכוד, המתנחלים והחרדים ב"שמאלנות". אבל במקרה זה נוצר לראשונה בישראל קונצנזוס חמים מימין וממה שכינו אז שמאל: אדיב וחבריו הינם סמל ומשל לאויבי העם, אוהבי ערבים, קומוניסטים שונאי ישראל. הם תוצאת החינוך המתקדם כביכול של הקיבוצים השמאלנים. הם "תלושים מערכי היהדות" וסובלים מ"שנאה עצמית". התברר גם שמקור הרעה הוא תנועת "מצפן" הבוגדנית. ממנה צמחו העשבים השוטים.

עד מהרה הפך המשפט למסע הסתה נגד כל דעה המעזה לבקר את עצם מדיניות החוץ והביטחון הישראלית, התוהה אחר מדיניות הכיבוש וההתנחלויות שניהלה אז ממשלת מפלגת העבודה, המטילה ספק בהיסטוריה הציונית הרשמית, או המזכירה חלילה את קיומה של האומה הפלסטינית, שלא לדבר על רמז לניסיון הידברות מדינית עם נציגי התנועות הפוליטיות הפלסטיניות.

יש לציין שהרדידות השכלית והבורות, שסובלים מהם העסקנים הפוליטיים והתקשורתיים של היום, לא היו כה שונים גם אז. הם הפליאו בשיתוף פעולתם עם השב"כ בהפצת ידיעות כוזבות, בליבוי אווירת היסטריה ובהסתה נגד "חברי רשת הריגול והחבלה היהודית ערבית שזממנו לרצוח את שר הביטחון" (ידיעות אחרונות, 8.12.72), שהמרגלים-מחבלים הללו צברו מאגרי נשק ותחמושת אשר התגלו ברוב תושיית כוחות הביטחון בבתי העצורים (מעריב, 10.12.72), ולקינוח, כותרת ענק: "אודי אדיב ביקר גם בקהיר" (מעריב, 11.12.72). הגדילו לעשות האינטלקטואלים בטלוויזיה שמסרו בהתרגשות ידיעות על "אימונים בנשק כהכנה למהפכה ברוטלית", כי לא הם ולא אנשי השב"כ התמצאו בטקסטים המרקסיסטיים שבהם נכתב רבות אודות "מהפכה פרולטרית"...

מבחינה זאת ראוי להוקיר את המו"ל דוד גוטסמן, בעליה של "פרדס", על שהוציא לאור את הספר. בשנים האחרונות "פרדס" הינה אחת ההוצאות-לאור הבודדות שמסתכנת בפרסום ספרי איכות רדיקליים בשוק הולך ושוקע של קוראים מקרב עם הספר.

הספר חצוי לשניים, כחיי המחבר: לפני ואחרי המעצר. לכאורה הוא נכתב כאפולוגטיקה הבאה להסביר כלשונו: "...כיצד התגלגלו כך הדברים שלמרות כוונותיי הטובות והפעילות שלי במסגרת ארגון מרקסיסטי שקרא לפועלים משני העמים להיאבק יחד למען הקמתו של משטר חברתי צודק ושוויוני – הפכתי ל'אויב הציבור'..." (עמ' 149).

מצד שני, כמו האפולוגטיקה של הבוגד המתייוון ההוא פלביוס בן-מתתיהו – שאילולא ספריו היינו נותרים בחשכת הכזבים מתוצרת הכנסייה הרבנית – אודי אדיב מציג היסטוריה פוליטית אלטרנטיבית להיסטוריוסופיה הציונית של ישראל, בעיקר של מה שמכונה הציונות הסוציאליסטית. היא יכולה לעניין את המבקשים להתפכח מן התרכובת הרעילה השוררת של גזע ודת ניאו-ליברלית, וכאלה שעדיין לא התייאשו כליל מלשנות את המשטר הישראלי בן זמננו.

דווקא היום, לאור "המהפכה" שמנהל הימין הניאו-ליברלי הגזעי-חרדי, הספר מתאר את הניסיונות הנראים לכאורה פתטיים של קבוצות סוציאליסטיות רדיקליות, ערבים ועברים בני דורו של אדיב, להפוך את המגמה ולסטות מן הנתיב הבלתי נמנע הזה.

הספר לא נכתב כעלילה רציפה. הוא מזכיר את הקולנוע מראשית דרכו: תמונות קופצות, דימויים מהבהבים, דמויות נשים נכנסות ונעלמות לפתע, אירועים שנקטעים והרהורים שנמוגים.

מבחינה זאת הוא מתאים היטב לצעיר הפוליטי בן זמננו המרושת ביקום הפוסטיסטי. הוא יכול בקלילות למצוא את דרכו בקולאז' הזה של דמויות, חוויות וקטעים קופצניים, וירגיש חופשי לבנות לעצמו בדרכו את המהות השלמה.

תוכן הספר בתמציתו הוא סיפור על מסע פוליטי ארוך של מהפכן המחפש את דרכו עד להיותו ל"אדם המכיר עצמו". צעיר שגדל בקיבוץ של "השומר הצעיר", שהיה בעיניו כקייטנת נעורים שלווה והרמונית. צעיר שהקיבוץ עיצב את תודעתו כסטליניסט-ציוני על פי המודל שרווח בשנות החמישים והשישים. הוא קרא בשקיקה את ספרי הנעורים הסובייטיים המתורגמים שהפיצו "ספריית הפועלים" ו"הקיבוץ המאוחד" והתחנך לאורם של "אנשי פנפילוב" ו"הדון השקט", וביקורת חברתית או הרפתקאות כמו "עלובי החיים" ו"בת מונטסומה".

כבר בנעוריו הוא החל לתהות על הסתירות שנתגלו לו בין אידיאות החירות והמאבק המעמדי, שמחנכיו הרבו להטיף להן, לבין המציאות הציונית הקולוניאלית בכפרים הפלסטינים שכני הקיבוץ, אשר היו נתונים לממשל צבאי ולבידול פוליטי. הסתירות התעצמו עם שובו ממלחמת יוני 1967 כחייל שהשתתף בכיבוש ירושלים הערבית. ככל שהתברר לו ולחבריו המעטים שכיבוש שארית השטחים הפלסטינים הולך ומתבצר, והחברה והמשטר הישראלי משנים את צביונם לעבר מה שהם נעשו היום, הוא לא יכול היה עוד לעמוד מנגד וחיפש דרך פוליטית חדשה.

דרך זאת הובילה אותו בסופו של דבר לעזיבה כפויה של הקיבוץ, משום שלהפתעתו נוכח לדעת שרוב חברי הקיבוץ הסוציאליסטים הוקיעו בתוקף את פעילותו הפוליטית נגד הכיבוש.

> "מאוחר יותר שאלתי עצמי לא פעם, כיצד מנהיגיה המרקסיסטים של מפ"ם – אותם המנהיגים שביקרו בכל לשון את בֶּבֶּל, את קאוטסקי ואת ברנשטיין, מנהיגיה של הסוציאל-דמוקרטיה הגרמנית שבגדו בסולידריות הפועלית ותמכו במדיניותה המיליטריסטית של ממשלתם במלחמת העולם הראשונה – הפכו להיות בן לילה 'סוציאל-פטריוטים' כמוהם!" (עמוד 52). "אותם חברי הקיבוץ, שעד מלחמת 67 האמינו ורצו כמוני להביא ישועה לעולם... שחיפשו גשר בין ציונות ובין לניניזם וטענו כי יש להוסיף ולקיים את האוריינטציה על הקומוניזם... הלכו ונסחפו בזרם המיליטריסטי הלאומני ונטשו בן לילה את חזונם המרקסיסטי המהפכני" (עמ' 66).

מסתבר שהמהפך הפטריוטי בקרב חברי "השומר הצעיר" לא נבע מן האכזבה מ"אחוות העמים" המעמדית, ולא מיחסיהם הצבועים עם הפלסטינים שנותרו בישראל לאחר 1948, אלא פשוט משברון אמונתם העיוורת בבריה"מ. הם נמלאו זעם על "הבגידה". הם גילו לפתע שחיו

באשליות, ולמעשה לא היו יותר מכלי משחק בריאל פוליטיק של המעצמות. לא נותר לאודי אדיב מוצא אלא לעזוב את הקיבוץ ולהתחבר לתנועת "מצפן".

יש לזכור שבסוף שנות הששים ובתחילת שנות השבעים היה קומץ בלבד של קבוצות פוליטיות שפעלו בשוליים החוץ פרלמנטריים נגד משטר הכיבוש הציוני. ביניהם בלט "מצפן", ארגון סוציאליסטי רדיקלי ומגובש יחסית שהוקם על ידי פעילים שפרשו בתחילת שנות הששים מן המפלגה הקומוניסטית הישראלית, כשהבשילה בהם ההכרה כי הרטוריקה המהפכנית שלה אינה אלא מסווה לצייתנות לאינטרסים של המעצמה הסובייטית. הקבוצה עסקה בפעילות אינטנסיבית נגד הכיבוש, נגד הברית הצבאית עם ארה"ב, נגד המשטר הכלכלי-פוליטי בישראל שמדיר את המזרחים והפלסטינים, ולמען מהפכה סוציאליסטית של מעמד הפועלים במזרח התיכון. חברי הקבוצה יזמו מחקרים וארגנו כנסים שעסקו בהיסטוריוגרפיה (אנטי) ציונית אלטרנטיבית, ברוח המרקסיזם הרדיקלי החדש שנשב בעולם המערבי אחר 1968. אף שהקבוצה הייתה קטנה יחסית במספר פעיליה היא הבעיתה את המפלגות הציוניות שחששו מהשפעתה המרעילה על מיטב בני הנוער.

אולם שוב הבחין אודי בסתירה שבין סיסמאות המאבק המעמדי לשחרורו של הפרולטריון המטפיזי בקווי הייצור התעשייתי שבישראל, לבין המאבק הממשי הפלסטיני לשחרור מעול הכיבוש. עד מהרה הוא מאס בוויכוחים הפוליטיים שהתנהלו במפגשים השבועיים ב"מצפן".

> "פעילותנו העיקרית הייתה למכור את העיתון של 'מצפן' (בעברית) בנצרת ובכפרים הערביים, ומדי פעם הפגנות במקומות שונים" (עמ' 86). "...נוכחתי שפעילי "מצפן" אינם ממהרים לשום מקום ומחכים למעמד הפועלים הישראלי שישתחרר מהאידיאולוגיה הציונית וייצא למהפכה. אני, בניגוד להם, רציתי 'מהפכה עכשיו', וטענתי כי מעמד הפועלים היהודי הוא מעמד פריווילגי, הנהנה כחלק מן החברה הישראלית מהתמיכה האמריקאית. האמנתי שעלינו ליצור קשר עם ארגוני השמאל הפלסטיניים ולהיאבק עמם יחד" (92).

תוך זמן קצר הוא וכמה מחבריו פרשו מ"מצפן", שהיה בעיניהם איגוד של "קומוניסטים של סלון", והקימו את קבוצת "מאבק". לאחר מכן פרש גם ממנה והשתתף בהקמת "החזית האדומה". הפרישה התרחשה בעקבות אחת מישיבות "מצפן" ב-1970, שבה הציע אודי אדיב לשתף פעולה עם ארגונו של נאיף חוואתמה, ראש "החזית הדמוקרטית לשחרור פלסטין", ונתקל בסירוב נחרץ של רוב חברי "מצפן" לכל קשר עם מאבק מזוין.

אחת הדמויות הציוריות שסייעו בעיצוב דרכו החדשה של אודי אדיב היה אלן אלברט, שהפך בישראל לאילן הלוי, יהודי-תימני-צרפתי (לא ברור הסדר), שהשתקע תקופה קצרה בקיבוץ גן שמואל והלהיב אותו בסיפורי מהפכנות שהתחוללו בעולם. לפי סיפוריו הוא הצליח להשתתף סימולטנית בכמה מהפכות בעולם: במהפכה השחורה בארה"ב של קבוצת מלקולם X, של ה-FLN באלג'יריה, ועוד פעלולים מהפכניים. הוא היה מהפכן קוסמופוליט שהתנגד ללאומנות וצידד בארגוני גרילה כחלוץ המעורר לפעולה את האיכרים והפועלים, כמו במהפכות בסין, בווייטנאם ובקובה. בסופו של דבר, בעת שחיילי המהפכה מצאו לעצמם סידור בתאי הכלא הישראלי, מצא אילן הלוי משרה חמימה כנציג קוסמופוליטי של אש"ף באינטרנציונל הסוציאליסטי, עם דירה קטנה בפריס. לא רע.

אודי אדיב לעומת זאת האמין במהפכות העולם השלישי, שיהיו מבוססות על התקוממות הכפר נגד העיר. הדרך למהפכה לדעתו הייתה השתלבות במאבק של התנועה הלאומית הפלסטינית, שהייתה בעיניו הנושאת העיקרית של המהפכה במזרח התיכון, מהפכה שתוביל להריסת המשטרים השמרניים הנשענים על האימפריאליזם האמריקאי. הסתירה הובילה אותו, אם כן, לגלגולו הבא:

מאואיסט בנוסח צ'ה גווארה. ומכאן כבר הייתה סלולה הדרך לחיפוש אחר חברים חדשים למאבק מזויין.

> "חשבתי שהצטרפות שלנו למאבקם של הפלסטינים תשכנע אותם לכוון את המאבק כנגד מוסדות השלטון וסמליו. כך יפקחו עיניו של הציבור הישראלי, והפועלים הישראלים יבינו שמאבקם של הפלסטינים אינו מכוון נגדם, אלא נגד השלטון שמדכא גם אותם" (155).

אלא שכדי לעסוק בפוליטיקה מחתרתית שכרוכה במאבק אלים, יש צורך במיומנות שאינה נרכשת מספרי הגות מרקסיסטיים. יש צורך בארגון יעיל בעל מסורת וניסיון מצטבר נגד חדירת פרובוקטורים. כל אלה חסרו לבן הקיבוץ שהתנהל בשאננות והיה מצויד בשפע ביטחון עצמי.

וכך מצאו עצמם אודי וחברו לקבוצה דן ורד נוסעים לביירות ומשם לדמשק כדי לפגוש פעילים בארגונים הצבאיים של הפלסטינים. הסוף היה שבמקום שיתוף פעולה עם ארגונים פלסטיניים הרוצים במהפכה במזרח התיכון, אודי מצא עצמו נתון ככלי משחק בידי שני ארגוני טרור האמונים על שמירת הסדר המדיני וצייתנותם של ילידי המזרח-התיכון: המודיעין הצבאי הסורי והשב"כ הישראלי.

הסתבר שלוחם החירות הפלסטיני, חביב קהוואג'י, שעמו ניהלו אודי וחבריו לכאורה שיחות מהפכניות, היה למעשה לאומן פאן-ערבי אשר שימש כסוכן כפול (ואולי משולש) – לכאורה נציג פת"ח המעוניין בשיתוף פעולה עם ישראלים, למעשה שכיר חרב של המודיעין הסורי החותר להפעיל רשת מרגלים בישראל. מצד שלישי כבר ארב לטרפו השב"כ, שידע משום מה על כל תנועה מתנועותיו, וחתר בשיטתיות להפוך את המקרה של אודי אדיב וחבריו למסע הרתעה והסתה נגד כלל מתנגדי הכיבוש, ובעיקר נגד השמאל האנטי ציוני.

כאשר אודי אדיב החל את מאסרו, הוא הגדיר עצמו מחדש. הפעם כלניניסט, משום שראה עצמו מזוהה עם ארגון "החזית הדמוקרטית", שעל פי אמונתו אז שילב את המאבק הלאומי עם המאבק המעמדי. כדרכו לקח זאת ברצינות תהומית, עד כי לפי דבריו, הוא נפרד מחברתו-אשתו סילוויה משום שהייתה טרוצקיסטית ולא הייתה מוכנה להזדהות עם עמדתו הפוליטית החדשה.

מכל מקום, המקום היחיד בו הוא הצליח בסופו של דבר לפגוש ולנהל דיאלוג גלוי עם חברי "החזית הדמוקרטית" היה בעת ישיבתם המשותפת בכלא.

כלניניסט קשוח לא תמצא בספרו של אודי אדיב תלונות או התקרבנות בנוסח הידוע שאסירי ציון הימניים והמתנחלים רגילים לשפוך. אף שעבר ללא ספק חוויות קשות במעצר ובכלא, עינויים, חקירות, תאי צינוק ותאי איקסים, התנכלויות מצד הסוהרים והאסירים הפליליים, עליית החמאס והאסלם בקרב האסירים הפלסטינים – על כל אלה הוא כותב במרומז ובאיפוק.

אחד הסיפורים המשעשעים הוא על יוסף, חברו לתא, האסיר הפלסטיני הראשון שנגזר עליו עונש מוות והוחזק במשך כשנה כבול ברגליו בתא נידונים למוות, עד שעונשו הומר למאסר עולם. מי שגזר עליו דין מוות היה השופט הצבאי (במיל.) יהושע בן-ציון, תומך ותורם נלהב של "גוש אמונים" ומראשוני הזן הימני-דתי רדיקלי של היום. הוא גם היה בעליו של "בנק א"י-בריטניה", וכחמש שנים אחר כך הורשע בגניבת 47 מיליון דולר (של אז) מלקוחותיו, כספים שנעלמו ולא נמצאו מעולם. בית המשפט הכריז עליו כגנב בגדול ביותר בתולדות הבנקאות הישראלית ודן אותו ל-12 שנות מאסר. וכך מצאו עצמם יוסף הטרוריסט ובן-ציון הפטריוט כלואים יחדיו כאסירים מן המניין ברמלה. אבל לא לדאוג: יהודי לא כולא יהודי. אחת הפעולות החיוביות הראשונות שעשה מנחם בגין בעת עלייתו לשלטון ב-1977 הייתה חילוץ ידידו המתנחל הפטריוט מן הכלא. "מטעמי בריאות" כמובן.

וכאן אולי בולטת יותר מכול העובדה, שרוב פעולות הטרור שנעשו בישראל על ידי יהודים, כמו הפצצה שהניח דוב שילנסקי, מתקרבן ידוע וח"כ מטעם הליכוד, חברי מחתרת צריפין, רוצחי

קסטנר, רוצחו של אמיל גרינצוויג, מחתרת המתנחלים שהניחה פצצות בבתי ראשי ערים פלסטינים, מאות מתנחלים כמו בן-גביר אשר שנים עוסקים בטרור וברצח, המתנחלים שמכרו נשק לאנשי מחתרת פלסטינים שרצחו ישראלים – כל אלה זכו לאהדה, לסלחנות מצד בתי המשפט, להעלמת עין של השלטונות, לחנינות, לקיצור המאסר, לסיוע למשפחותיהם.

לעומת זאת, אודי אדיב, למרות כל הרעש התקשורתי, לא עסק בפועל בטרור, לא נמצא אצלו ואצל חבריו נשק וציוד חבלה כלשהו. הם לא רצחו, הפקיעו אדמות, הרסו בתים או הטילו מורא. אבל ללא ספק הם היו מסוכנים: אכן, מגה פיגוע היה מתחולל ביסודות המדינה הציונית אילו היו מצליחים לנהל שיתוף פעולה עם קבוצות פוליטיות רדיקליות במזרח התיכון.

לאחר שחרורו מן הכלא ולימודי הדוקטורט בלונדון הוא תפס עד כמה המשטר הגלובלי החדש עומד בסתירה לתודעה המהפכנית הישנה. הוא הפך לסופיסט:

> "כלקח של כישלון הניסיון המהפכני שלנו, המאסר והישיבה ארוכת השנים בכלא ונפילתו של הגוש הסובייטי, הבנתי שלא די בתורה המרקסיסטית, במעמד הפועלים ובשירת 'האינטרנציונל' כדי לשנות את העולם... זהו אפוא, הלקח שלי ושל המהפכנים בני דורי, שנוכחו לדעת שלא המהפכה הרוסית הביאה את הקידמה והחירות האנושית, אלא 'הפרויקט הבלתי גמור של הנאורות', כפי שהוא בא לידי פוליטי בסיסמתה של המהפכה הצרפתית: חירות, שוויון ואחווה. בדיעבד, כחוכמה לאחר מעשה, ניתן לראות עד כמה היה זה מוטעה לחשוב שאקום בוקר בהיר אחד, אשאיר הכל מאחורי, אסע לביירות ולדמשק ואשנה את העולם... אף על פי כן, אני עדיין מאמין באפשרותו וחובתו של האדם לשנות את העולם" (עמ' 344).

כפי שהוא מעיד על עצמו, הוא נטש את המחשבות על שיטות מהפכניות מלמעלה, אוונגרד מהפכני או כל תרגיל מהיר אחר להשלטת מהפכה. את מקום צ'ה גווארה תפסה בסוף הספר דמותו של סלבדור איינדה, אשר ניסה לבנות מלמטה סוציאליזם דמוקרטי, תוך כיבוד הפלורליזם התרבותי והאידיאולוגי של העם הצ'יליאני.

לאחר מעשה, ממבט רטרוספקטיבי של עשרות שנים, קל למבקרים כמונו לכתוב, כי הדוקטרינה המרקסיסטית לא רק שימשה מכשיר להשתלטות אוליגרכיות רודניות בעולם בשם "שחרור הפועלים", אלא גרמה לאשליות אינטלקטואליות אוויליות. אחת מן האשליות שנפוצו בסיסקטיז הייתה שקבוצה קטנה החמושה בכתבי מרקס ונאומי קסטרו, תצליח בקלילות להילחם במארג ענק של מעצמות, צבאות, משטרות חשאיות, קבוצות הון בינלאומיות, פירמות נפט ונשק וכנסיות מבוצרות איסלמיות ורבניות. אבל למרות הכול הסיפור של אודי אדיב והמהפכה שלא הייתה הוא סיפור טוב.

נראה שיש לחפש את המהפכה ממקורות אחרים, וקריאת הספר יכולה לשמש כהתחלה טובה.

שמשון ביכלר ויהונתן ניצן

אוגוסט 2023